

bok recensioner

Att förstå och hantera sin sorg

BARBARA DOBRICK

När gamla föräldrar dör (Orig. titel: Wenn die alten Eltern sterben 1989)

Svensk översättning av Benny Germer.

Natur och Kultur 156 sid., Stockholm 1991.

”Det finns två sätt att inte tänka på döden: vårt sätt, vår tekniska civilisations sätt, som förbannar döden och förbjuder den; och de traditionella samhällenas sätt, som inte innebär en vägran, utan en omöjlighet att tänka på den med någon större intensitet, efter som den är en helt nära och förtrolig del av vardagslivet. Philippe Ariés” (s 16).

Intresset är i dag stort för vård i livets slutskede, sorg och sorgereaktioner. Åtskilliga böcker har publicerats som har döendet samt sorgen som tema. Gamla föräldrars död har dock endast marginellt uppmärksamats i dessa publikationer. Denna död betraktas ofta som en naturlig, förutsägbär och sorglig men inte särskilt betungande händelse. Föräldrarna är gamla och har levit färdigt och ”barnen” har uppnått medelåldern eller mer och lever sina liv.

Barbara Dobrick som är född 1951, bor och arbetar som frilansjournalist i Hamburg. Genom samtal med en god vän som förlorade sina föräldrar väcktes en rad frågeställningar som hon har

haft möjlighet att undersöka vidare bland annat genom denna bok. Utgångspunkten för arbetet har varit en vilja att ta reda på vad som sker hos söner och döttrar efter föräldrarnas död och även förstå vilket samband som finns mellan deras upplevelser och den relation de haft till föräldrarna.

Författaren har intervjuat fem män och fyra kvinnor som förtroendefullt och öppet berättat om sina erfarenheter. Hon har dessutom sökt svar i litteratur, främst skönlitteratur. Hennes ambition har dock inte varit att göra en vetenskaplig undersökning. I boken blandas utsagor från intervjuerna med många välfunna skönlitterära citat.

Barbara Dobrick menar att vi är dåligt förberedda på de gamla föräldrarnas död. Deras sjukdom och död ska helst ske diskret och undagömt i sjukrum. Sorg ses med ogillande ögon i vårt samhälle, speciellt sorg över gamla människors död. Några dagar efter dödsfallet ska åter vardagsplikterna skötas med full förmåga och själslig balans. Denna syn kan tvinga de sörjande att ta på sig en skyddande mask. Det kan därför vara svårt för söner och döttrar att ha en realistisk föreställning om sorgearbetet i samband med föräldrarnas bortgång. Författaren menar att det kan finnas en risk att denna sorg förtigs för att de personer som drabbas inte vill anses vara neurotiska.

I ett av kapitlen behandlas ambivalenta känslor som kan uppstå vid vård av gamla, svårt sjuka och döende föräldrar. Dels finns känslor av kärlek, tillgivenhet och medkänsla dels känslor av motvilja och vrede. ”Tafatt och osäkert reagerar vi på det plötsligen omvända förhållandet att våra föräldrar måste skötas om som barn, och att denna uppgift fallit på oss. Hur övervinna vi blygheten inför deras kroppar, hur löser vi upp den ömsidiga skammen när vi måste tvätta dem och vara behjälpliga vid toalettbesök?” (s 21)

Vård av gamla och sjuka människor skjuts fortfarande över på kvinnorna i familjen. Detta kan göra att dottern

och/eller sonhustrun hamnar i en speciell situation. ”Skötseln av föräldrarna begränsar deras redan knappa rörelsefrihet och kan cementera deras roll som vårdare utan egna anspråk, ibland för flera år.” (s 21) Här finns en antydning att förhållanden i Tyskland kan se annorlunda ut än i Sverige. Könrollerna är likartade, även i vårt land har kvinnorna huvudsansvaret över omsorg av gamla och sjuka. En skillnad tycker jag antyds om kvinnors egna anspråk och rörelsefrihet.

Barn till döende gamla föräldrar möter även etiska frågeställningar som de ej är beredda på. Ska man avråda från att den gamle föräldern ska opereras eller läggas in på sjukhus? Ska vi handla efter den gamles önskan eller efter läkarens förslag på eventuella behandlingsmöjligheter? En stor osäkerhet och många gånger handlingsförlamning uppstår. Jag tycker det hade varit värdefullt om dessa frågor, angående livsuppehållande åtgärder respektive dödshjälp, hade fått större plats i boken eftersom frågorna blir mer och mer aktuella.

Olika erfarenheter av den sista gemensamma tiden med föräldrarnas redovisas. En önskan om en mycket nära och harmonisk gemenskap finns. Att tillsammans få fundera på det som varit, reda ut gräl, och att kunna mötas på en annan nivå än tidigare är exempel på möjligheter som kan ges mot slutet av föräldrarnas liv. Det finns dock en diskrepans mellan våra idealföreställningar och vår faktiska förmåga.

”I varje enskilt fall innebär avskedet från döende och upplevelse av döden en djup rörelse. Att uthärda denna, att inte undvika den, kräver kraft och säkerligen mod. Att dö innebär mycken ovisshet. Vi kan varken förutsäga hur de döende kommer att förhålla sig eller hur vi själva kommer att reagera.” (s 37) Intervjuerna visar att de som hade möjlighet att vara närvarande då föräldern dog talar om tröst och verkligt avsked. Den död som av många är eftersträfvansvärd, den plötsliga döden, gör att de anhöriga går miste om denna viktiga möjlighet.

Barbara Dobrick är kritisk till att försöka föreställa sig döendet som en enligt vissa regler pågående process. Hon ifrågassätter de stadier av döendet som Kübler-Ross beskriver. Stadierna kan leda till värderingar av vad som är riktigt och felaktigt och därigenom utgöra hinder för vår öppenhet och inlevelseförmåga gentemot de döende.

Avskedet från föräldrarna framkallar inte sällan oväntade sorgereaktioner och väcker även många existentiella frågor gällande det egna livet. Det är en stor skillnad enligt författaren mellan när den ena föräldern avlider och när båda föräldrarna har avlidit. "Så länge en förälder ännu lever förkroppsligar han eller hon föräldrainsatsen." (s 59) När den andra föräldern dör är det inte bara ett avsked av denne utan över huvudtaget ett avsked av båda föräldrarna. Detta väcker en existentiell ångest, vår egen död blir medvetandegjord, ingen person finns nu mellan mig själv och graven. Men inte enbart för att vi står på tur utan för att vi även sörjer den förlorade barn- domen. Intervjupersonerna beskriver en stor tomhet efter att båda föräldrarna avlidit. De menar att de sörjer sig själva, en sorg över den egna levnadshistorien och dess brister. Ingen annan än våra föräldrar kan så bra informera oss om varifrån vi kommer. Frågor rörande oss själva, familjen och om våra far och morföräldrar och generationen dessförinnan försvinner med dem.

I och med att föräldrarna dör så förs syskonen samman. Kvarlåtenskapen måste tas om hand eller delas upp. Olika situationer beskrivs i boken från att syskonen hittar varandra och finner tröst tillsammans, till konfliktfyllda kontroverser mellan syskon. Det syskonen dock har gemensamt är att föräldrahemmet, den naturliga samlingsplatsen, inte längre finns.

Ett av bokens mera omfattande kapitel beskriver sorgearbetet. Det gemensamma för intervjupersonerna var att de hade upplevt oväntade och mycket starka känslor efter föräldrarnas död, detta trots stora skillnader beträffande detaljer kring dödsfallet.

Författaren har försökt att se samband mellan känslor av sorg och relationen till föräldrarna. Hon menar att alla barn integrerar sina föräldrar och bär dem inom sig som en trygghet. "Känslan av tomhet, av total ensamhet och av att vara oskyddad efter föräldrarnas död hänger förmodligen samman med att vi omedvetet fruktar att vi inte endast förlorat de verkliga föräldrarna, utan även vår inre jämvikt, den inre tryggheten som ursprungligen så nära hängde samman med föräldrarna." (s 61)

Föräldrarnas död kan öka självförståelsen och leda till en ny frihet, en självständighet och ett nytt livsmod. En förutsättning för detta är dock enligt författaren att "barnen" är oberoende och självständigt vuxna och inte själsligt bundna till föräldrarna. Det motsatta är menar hon att om denna frigörelse inte lyckas finns det en risk för sjukdom.

En svårighet i boken är att författaren försöker spänna över allt, från den okomplicerade till kroniska sorgen. Trots att Barbara Dobrick påpekar vid flera tillfällen att varje relation, varje avsked och sorgereaktion är unik gör hon vid flera tillfällen misstaget att generalisera och förenkla. Hennes syfte med boken är dock att försöka beskriva själsliga processer under sorgarbetet som kan vara giltiga för många. Hon har försökt att skildra olika reaktionsmönster och menar att våra upplevelser är synnerligen mångbottnade vid varje tidpunkt. Känslorna är flerdimensionella, man kan till exempel hata och älska samtidigt, man kan sörja men ändå vara lättad. Känslan som kvarstår efter att ha läst boken är dock att hon trots förenklningar både komplicerar och psykologiserar sorgeprocessen.

Författaren är kritisk till de sorgeritualer som vi i dag har. De uppfattas många gånger som tomma eller förljunga och kan vara en besvärlig plikt och utlösa extra obehag för de sörjande. Tidigare klädde de sörjande sig i svarta sorgkläder för att visa att de sörjde och var i behov av skydd. Sorgkläder har i dag i stället blivit en sym-

bol som man ska undvika för att inte hamna i den pinsamma situationen att behöva tala om död och sorg. Det hittills sista steget i denna anonyma utveckling är minneslundarna som finns på vissa gravplatser. Jag kan hålla med författaren att vi behöver nya sorgeritualer där den sörjande får hjälp att lösa upp sin sorg.

Mitt helhetsintryck av boken är att författaren på ett kategoriskt sätt både förenklar och försvårar sorgeprocessen. Trots detta tycker jag boken är viktig för att öka förståelsen för människor vars gamla föräldrar avlider. Boken är ett bra komplement till den litteratur som beskriver vård i livets slutskede och anhörigas sorg.

Boken vänder sig främst till sörjande för att de bättre ska kunna förstå sina egna upplevelser. Författaren har även förhoppningen om att andra ska läsa boken för att bättre förstå sörjande söner och döttrar. Med detta syfte rekommenderar jag boken även till vårdpersonal.

Birgitta Andershed

Att förändra ett professionellt förhållningssätt i grupp

MONA PERTOFT OCH BIRGITTA LARSEN

Grupphandledning med yrkesverksamma

Almqvist & Wiksell 184 sidor.

"Grupphandledning med yrkesverksamma" belyser ett av de mer efter-satta områdena inom vård och omsorg, handledning som stöd och hjälp att kunna möta människor i svåra och utsatta livssituationer. Författarna är Mona Pertoft, familjerådgivare, socionom och Birgitta Larsen, leg psykoterapeut, socionom. Båda har praktisk erfarenhet av grupphandledning. De vill med denna bok dela med sig av dessa erfarenheter samt visa på en teoretisk modell för att tillvarata grup-

pens samlade kompetens i syfte att kunna bevara och utveckla yrkeskunskundet.

Boken innehåller fyra huvudavsnitt. I det första avsnittet avgränsar och definierar författarna det speciella i grupphandledning med yrkesverksamma i motsats till individualhandledning i grupp. I stället för att enbart fokusera på relationen handledare – handledad – görs den handledades problem till gruppens gemensamma uppgift. Här beskrivs en handledningsmodell med tonvikt på gruppmedlemmarnas aktivitet samt grupphandledningens fördelar och begränsningar. I nästa avsnitt presenterar författarna sina teoretiska utgångspunkter för en god grupphandledning. De utgår från ett psykodynamiskt perspektiv och menar att grupphandledning är en förändringsprocess med syfte att utveckla den egna yrkesprofessionen. Här behandlas även grundläggande samverkande faktorer för gruppens ram, innehåll och målsättning samt dynamiska skeenden som kan verka hindrande eller befrämjande i handledningsprocessen. Avsnittet avslutas med frågor och funderingar att ta ställning till vid förfrågan om uppdrag som grupphandledare med yrkesverksamma. Det tredje avsnittet fokuserar på olika metodiska hjälpmedel för att få stöd och systematik i sitt arbete. I ett kapitel beskrivs konkret hur man bör gå tillväga och vad man bör tänka på vid utformandet av ett kontrakt med gruppen. Därefter behandlas vad som utmärker ett professionellt förhållningssätt. I var sitt kapitel får läsaren en översikt av användbara tekniker och strategier inom samtals- och behandlingsmetodik, pedagogiska hjälpmedel, metodik för att konstruktivt ta tillvara krafter och hinder i gruppen samt utvärderingsformer. Avsnittet avslutas med ett kapitel om betydelsen av kunskap vad gäller handledarens kriser och behov av egenvård. Bokens fjärde avsnitt innehåller en praktisk tillämpning av bokens innehåll. Här får man konkret följa den fingerade handledaren Hanna steg för steg i sin nya roll där hon

har hjälp av den mer erfarne Karl. De problem som kan möta en som ny utövare av yrket illustreras därmed på ett konkret och påtagligt sätt.

I inledningen tar författarna upp att avsaknaden av litteratur inom detta område varit drivkraften bakom beslutet att själva skriva en bok och dela med sig av sina erfarenheter. De ville dessutom ge en teoretisk modell samt visa på modellens metodik genom att utgå från grupphandledarens perspektiv. "Handledning för yrkesverksamma" infriar denna målsättning. Författarna presenterar i en pedagogiskt tilltalande struktur en god översikt av de kunskaper och erfarenheter som kan ligga till grund för grupphandledarens roll och funktion vid grupphandledning med yrkesverksamma. Boken kan med fördel rekommenderas till blivande yrkesutövare och gruppmedlemmar.

Inga Lill Källström Karlsson

Förväntningar som behandling

HÅKAN JENNER

Pygmalion i missbruksvården. Om förväntningar mellan behandlare och klient

Studentlitteratur. Lund 1992, 203 sidor.

Vilken betydelse har behandlaren förväntningar på framgång inom missbrukarvården? Håkan Jenner har från pedagogisk forskning lånat begreppet pygmalioneffekten för att beskriva hur förväntningar kan fungera som självuppfyllande profetior. Boken är en fristående fortsättning på den tidigare boken "Motivation hos missbrukare och behandlare". Med begreppet som bakgrund diskuterar Jenner skillnader mellan amatörisk och professionell verksamhet i behandlingsarbete. Han beskriver två olika forskningsperspektiv, nämligen

ett holistiskt – dvs förståelseperspektiv kontra atomistiskt, observerande, förklarande.

Med dessa utredande beskrivningar som bakgrund redovisar Jenner praktiska erfarenheter från forskningsprojekt på behandlingshemmet Västerbyhemmet, som drivs enligt den s k Minnesota-modellen. Han analyserar AA-programmens uppläggning och behandlingsmodell utifrån pygmalioneffekten. Han har också studerat och utvärderat pygmalioneffekten i socialt behandlingsarbete på två socialbyråer i Stockholms kranskommuner. Båda fältstudierna, som redovisas, exemplifieras i samtalsutskrift.

Jag tycker analyserna genomgående är inspirerande, tankeväckande och klagörande. Man får tillfällen att fundera och ompröva sina egna ställningstaganden och beteenden i behandlingssituationen på olika nivåer. I ytterligare ett kapitel har han analyserat projektarbete inom en socialbyrås ram, vad behandlingsarbete upplagt som projekt kan innebära i förhållande vardagligt arbete på en socialbyrå.

Boken avslutas med en pygmalionsaga ur Tove Janssons Trollvinter. Det handlar om Hemulen, som försöker få alla att känna trevnad och dunkar dem i ryggen och säger: "Ni kommer nog så småningom att märka hur rätt jag har". – Den enda som följde Hemulen överallt var lilla My. Han lärde henne givmilt allt hon visste om skidning och strålade av välvilja över hennes snabba framsteg.

"– Lilla fröken, sade Hemulen. Ni är född på skidor. Snart slår Ni mig ur brädet!

– Det är just det som är meningen, sa lilla My uppriktigt.

Men när hon var fullärd försvann hon till sina egna backar, som ingen visste om, och brydde sig inte om Hemulen längre."

Boken stimulerar till egna reflektioner kring behandlingsarbetet och ger nya impulser som kan komma patienten/klienten tillgodo.

Göran Stolt

Behandling efter kontrakt

AGNETA ÖJHAGEN, LARS HANSSON

Kontrakt och missbruksvård, en metodologisk och empirisk översikt

Forskning och Fakta nr 11, 25 sidor.

Agneta Öjhagen och Lars Hansson re-
dovisar kontraktsprincipen i en be-
handlingssituation. Det finns två kon-
traktsmodeller. Den ena är behand-
lingskontraktet (Treatment contract)
där det terapeutiska arbetet sker i en
god behandlingsallians med överens-
komna målsättningar för behandling-
en. Modellen grundar sig på psykody-
namisk eller humanistisk psykologisk
terminologi. Den andra kontraktsmo-
dellen är kontingenskontrakt eller be-
teendekontrakt som grundar sig på be-
havioristisk inlärningsteori baserad på
principen om positiv förstärkning och
precisering av beteenden under be-
handlingen. I en litteraturgenomgång
redovisas de olika behandlingskon-
trakten vid behandling av alkohol- och
drogmissbruk. Författarna ger kortfat-
tade sammanfattningar av en rad olika
undersökningar och har en omfattande
referenslista.

Skriften är kortfattad men mycket
innehållsrik och stimulerar till stud-
ium av ett flertal av litteraturreferen-
serna.

Göran Stolt

Ungdomsvårdens historia

Från Tukthus till Behandlingshem. Ett mörkt eller ljus kapitel i Social- sverige?

Stiftelsen Allmänna Barnhuset 1992.
(Kan beställas från Allmänna Barnhu-
set, tel 08-679 60 78, till lägre pris än i
bokhandeln.)

Boken är en imponerande dokumenta-
tion av det svenska ungdomsvårds-

skoleväsendet framför allt under den
period, från 1930-talets slut till början
av 1980-talet, då staten var huvudman
för verksamheten. Så gott som samt-
liga medverkande i boken har själva
varit verksamma i praktiskt ungdoms-
vårdsskolearbete, ofta som assistenter
eller rektorer. Många har sedan gått
vidare till administrativ eller politisk
tjänst på mer övergripande nivå.

Efter en inledning av förra lands-
tingsrådet, numera landshövdingen
Bertil Göransson, följer två historiska
avsnitt av Lars Bolin, under en rad år
skolbyråchef i Socialstyrelsen, bland
annat med ansvar för placering av en-
skilda elever. Bolins båda avsnitt
"Från tukthus till ungdomsvårdssko-
la" och "En verksamhet i takt med ti-
den" omspänner tiden från 1600-talet
fram till våra dagar. De berör såväl or-
ganisatorisk och ideologisk utveck-
ling som reformer och lagstiftning,
liksom även det inre livet på anstalter-
na.

Förra socialchefen i Göteborg, Ivan
Ottozon, skriver under rubriken
"Cirkeln sluts" om socialtjänstutred-
ningen och den ideologiska omvänd-
ning som under perioden 1965–1975
bland annat medförde att antalet ung-
domsvårdsskoleplatser minskade till
närmare hälften – från 1031 till 533.

Arne Dahlström, socialchef vid
Örebro läns landstings socialförvalt-
ning, reser i kapitlet "Ungdomsvård i
förändring" starka invändningar mot
de sedan 1991 aktuella planerna på att
låta staten åter ta över huvudmanna-
skapet för institutionerna. Socialut-
skottet har enligt författaren på alltför
lösa boliner krävt ett statligt överta-
gande trots den korta tid som gått se-
dan huvudmannaskapet överfördes på
kommuner och landsting (1983).
"Den statliga utredning som nu ar-
betar enligt socialutskottets intentioner
är bunden av förhastade direktiv",
skriver Dahlström, en bättre lösning
vore enligt författaren att samverkan
och samordning skedde över läns-
gränserna och att regionsamverkan
kom till stånd. Landstings- och Kom-
munförbundet har inte heller, anser
Dahlström, tagit sitt ansvar i frågan

om att skaffa fram resurser och kom-
petens. I sakfrågan kan man säkerli-
gen ha olika uppfattningar, men i
Dahlströms kapitel finns enligt min
mening alltför mycken och upprepad
polemik och alltför litet av resone-
mang kring ett statligt huvudmanna-
skaps eventuella fördelar.

Journalisten Kerstin Vinterhed gör
en intervju om "Ungdomsvårdssko-
lornas historia" med förra barna-
vårdsinspektrisen Göta Rosén och
Ernst Michanek, sakkunnig och stats-
sekreterare i socialdepartementet un-
der 1940- och 1950-talen.

Härpå följer en rad "tidsbilder"
från olika institutioner, författade av
Lars Bolin, Arne Dahlström, rektor
Maggie Göransson, assistent Marga-
reta Åhlén, rektor Harald Hansson,
rektor Sven Kristensson, rektor Ulla
Kristensson samt avdelningschefen
Torsten Sandström. Bland dessa korta
inlägg finner man de mest levande bil-
derna av hur livet någon gång kunde te
sig på en ungdomsvårdsskola. Den
lyckliga historien om pojken Göte
som skulle mönstra på en båt, ett upp-
lopp vid ett kvinnligt skolhem, enskil-
da levnadsöden som griper i sin öds-
lighet och tragik, en tolvårig gosses
hälsningsrop till en fin dam på besök:
"Hej, på dig, din djävla gamla hora!"

Boken avslutas med statistiska och
historiska översikter samt dikter av
Sven Kristensson.

Det finns mycket att uppskatta i de-
ta arbete. I synnerhet är det värdefullt
att ett så stort faktamaterial finns sam-
lat på ett ställe. Men allvarliga invänd-
ningar måste också resas:

Proportionerna i boken är mycket
underliga. Lars Bolins båda avsnitt
upptar tillsammans 188 textsidor,
medan Ivan Ottozons kapitel om so-
cialtjänstutredningen fyller 8 sidor
och Kerstin Vinterheds intervju med
Göta Rosén och Ernst Michanek 4 si-
dor. Nog hade det blivit en nöjsamma-
re och mer lättillgänglig läsning med
en litet annorlunda utrymmesfördel-
ning. I synnerhet hade det varit värde-
fullt med en fördjupning och förläng-
ning av Kerstin Vinterheds intervju.

Det finns en ton av defensivitet i bo-

ken, en tendens att inte vilja se sakerna från mer än ett håll. Ungdomsvårdsskolorna var i stort sett bra, man gjorde det mesta rätt och det finns inte mycket att anmärka på. Även om detta inte sägs rakt ut, ger framställningens ton vid handen att de som "var med" vet bäst och att "kulturknutar" och "tyckare" inte borde kritisera så mycket. Bland annat kommer detta till uttryck i Lars Bolins skildring av de inspektionsresor som på 1930-talet företogs av Else Kleen, maka till socialministern Gustav Möller. Else Kleen rapporterade iakttagna missförhållanden för sin man. Hon skrev också en artikelserie i Stockholms-Tidningen och en bok, "Skyddshemmen". Detta bidrog till genomförandet av de reformer som föreslagits av 1934 års skyddshemskommitté. Else Kleen hade naturligtvis både anhängare och be-lackare. Hon framstår i boken som tämligen excentrisk. Å andra sidan var många av hennes iakttagelser riktiga, t ex att hundpiska använts mot pojkar, att daglig aga varit i bruk även vid mindre förseelser och att fönster i isoleringsrum varit övermålad. Här fick föreståndaren för den aktuella anstalten en reprimand i nyårskonseljen. "Den särskilt utpekade mädde dåligt", skriver Bolin.

Bolin citerar vidare en anstaltsföreståndares "bra men nedsättande" bild av Else Kleen, bl a att hon inträdde i föreståndarens hall under en otrolig svada, fäktade med sina långa armar så att föreståndaren inte själv fick plats. Om tidningarna skrev något bra om skyddshemmen, ringde Else Kleen till "skolbyråchefen", dvs Lars Bolin (som ibland skriver sig om själv i tredje person) och sade "Hej älskling, det är Else". Skildringen av Else Kleens verksamhet är enligt min mening inte rolig utan kränkande och ensidig.

Överhuvudtaget saknar jag i boken känsla för elevernas lidande – ordet är adekvat. Tydliga undantag bland de medverkande är Göta Rosén, Sven Kristensson samt Torsten Sandström, som vågar skriva: "Vi vuxna omkring pojkarna på Hammargården och per-

sonalen på Älvåsen insåg uppenbarligen inte pojkarnas djupa förtvivlan och vanda". Säkert fanns där mycken känsla på många håll, men den märks alltför litet i boken.

Detta är synd med tanke på att bokens författare i själva verket tycks ha rätt i så mycket. Socialtjänsten kämpar i dag med nästan oöverstigliga svårigheter när det gäller omhändertagandet av kriminellt belastade ungdomar. Det var fel att tro att det skulle gå att lösa obehagliga problem på ett behagligt sätt och utan metoder med tvångsin-slag. Detta är bokens andemening, och den har mycket som talar för sig. Vi ser i dag skrämmande följder av avin-stitutionalisering även på andra områ-den, inte minst inom psykiatri och äldreomsorgen.

Sammanfattningsvis och med ovan anförda reservationer skall Allmänna Barnhuset ha all heder av att ha givit ut denna av kunnsighet och erfarenhet präglade bok, som måste vara en veritabel guldgruva för alla som intresserar sig för ungdomsvårdens historia. Med baksidestextens ord bör boken kunna vara till nytta och rentav nödvändig "då det gäller att inför kommande de-cennier skapa förutsättningar för att de unga människor, som det socialt gått alldeles på fel håll för, skall få en rim-lig chans."

Dagmar Lagerberg

Två böcker om barn och sorg

ATLE DYREGROV

Barn i sorg

Studentlitteratur

Atle Dyregrov är psykolog och verk-sam i Norge. Han har skrivit en ut-märkt bok som handlar om barn i sorg. Bokens stora förtjänst är att den är enkel och lättfattlig. Med enkel menar jag att den beskriver detta svåra ämne på ett begripligt och konkret sätt. Man förstår att författaren har gedigna psy-kologiska kunskaper och breda erfarenheter. Han vet vad han talar om och

behöver därför inte använda många fina ord och långa psykologiska resone-mang. Boken ger konkreta raka råd som alla som är intresserade av de här frågorna kan ta till sig.

Författaren beskriver barns förstå-else av döden i olika åldrar. Denna kunskap är grunden för att kunna möta barnen på ett riktigt sätt. Han beskri-ver vilka symtom barn kan ha och som bör uppmärksammas. Barns sorg kan i mycket jämföras med vuxnas sorg. Barns sorg hämmas dock ofta av fak-torer som har med vuxnas bristande förmåga att erkänna barns sorg att gö-ra. Vi står inte ut med att se barns sorg.

Barn måste få raka och tydliga besked. Barn tål sanningen och mår då-ligt när de förstår att vuxna undanhål-ler viktiga fakta. Författaren tar upp att sorgens styrka hos barn beror på – pre-cis som hos vuxna – vem som dör, och det är speciellt viktigt att stödja barn som förlorar sina föräldrar. De barnen har de starkaste och mest långvariga reaktionerna.

Författarens budskap är att accepte-ra barnens sorg och att inte lämna dem utanför. Hjälp barnet att göra förlusten verklig. Vuxna i barnets omgivning och som barnet känner är de som bäst kan hjälpa barnet. Framför allt fram-hålles att lärare i förskola och skola – personer som känner barnen väl – kan vara de bästa stödpersonerna. Ofta är de närmaste "amatörerna" bättre än professionella terapeuter men samti-digt framhålls att vissa barn själv-klart kan behöva expert hjälp.

SIS FOSTER

Barn, död och sorg

Norstedts

Den andra boken om barn och sorg och som kom ut samtidigt är skriven av barnpsykologen Sis Foster. Hon skriver i förordet att utgångspunkten för boken är hennes egna upplevelser av att ha förlorat ett barn. Temat i bo-ken är detsamma som i Dyregrovs bok

– barns förståelse av döden i olika åldrar, det krisförlopp som människor i sorg går igenom och om vikten av att barn inte lämnas utanför utan får bli delaktiga i familjens sorg. Författaren tar inte upp så mycket av sina egna upplevelser utom i de dikter hon varvar faktainnehållet med.

Dyregrovs bok är mer koncentrerad och överskådlig, men båda böckerna är väl värda att läsas och har samma viktiga budskap: Hjälp barn som drabbats av sorg att göra förlusten verklig. Var lyhörd för deras reaktioner. Lämna dem inte utanför.

Gunnel Pehrsson

Modeller för stöd åt barn i utsatta familjer

Tidiga insatser för barn i utsatta familjer

En nordisk dokumentation utifrån Allmänna Barnhusets konferens Sätra bruk 25–27 oktober 1989. (Kan beställas genom Barnhuset, tel 80-679 60 78. Pris kr 40:– inkl moms och porto.)

Boken är som framgår av ovanstående en rapport från en av de konferenser som Allmänna Barnhuset brukar arrangera vid Sätra bruk. Denna gång redovisas åtta modeller för stöd och hjälp till barn i utsatta familjer, dvs familjer där barn löper risk att fara illa. Målgruppen för verksamheterna är i samtliga fall mödrar/familjer med små barn, i flertalet fall upp till högst tre år.

Vid Hämösands barnhem (Anna-Britta Lundqvist) arbetar man framför allt efter syftet att familjerna skall kunna fungera självständigt och skapa sig en framtid med bostad, arbete och socialt nätverk. Miljöterapi är ett viktigt inslag, dvs att personalen finns till hands som goda förebilder i den vardagliga samvaron. Härtill kommer individuell planering i enlighet med varje familjs behov.

Mer specifikt inriktade på tidiga re-

lationsstörningar är ”Gryningen”, Örebro (Erling Nyman, Kerstin Nander), Duvnåshemmet, Nacka (Ingerd Berghult, Ingun Mörner, Jan Wendin) och Cederhagen, Västerås (Siv Ahlstrand, Birgitta Sivesand). Vid samtliga tre verksamheter vinnlägger man sig om utvärdering av planer och mål som sattes upp från början. Till miljöterapi, dvs en trygg och lärorik yttre ram, kommer individuella samtal och samtal med par, familjer eller nätverk. Samspelsträning tillämpas för utveckling av föräldra–barnrelationen. Man förmedlar också kunskap om barns behov och utveckling. Social planering och rehabilitering ingår i programmet. Psykolog finns till hands för bedömning av barnen.

Nic Waals institut i Oslo (Rigmor Grette Moe, Gurli Dahler), som har öppen verksamhet för grupper av föräldrar med barn i åldern 0–3 år, och Aline Spedbarnsenter, Oslo (Maj-Britt Drugli), är båda teoretiskt inspirerade av den s k Orion-metoden, som syftar till att förbättra samvaron mellan föräldrar och barn genom att tydliggöra barnets reaktioner för föräldrarna och visa föräldrarna hur de skall svara på barnens initiativ. I avsnittet om Aline Spedbarnsenter beskrivs Orion-metoden utförligt. Denna s k hemträningsskolemetod bygger på kommunikationsteoretiska principer och innebär i korthet att man videoinspelar naturliga situationer med föräldrar och barn i hemmet och sedan går igenom filmen med föräldrarna. Endast lyckade, positiva samspel tas upp. Orionmetodens särdrag är att den inte är problemorienterad, att den äger rum i familjens hem och att videoanalysen är det viktigaste inslaget.

Om mödrahemsverksamheten i Finland rapporterar Helena Hiemi och Liisa Korhonen. Viktiga syften är att stödja föräldrarna i deras föräldraskap – särskilt mor–barnsymbiosen – och att hjälpa föräldrarna att upptäcka sina egna resurser. Författarna oroar sig emellertid över personalbristen och över att vissa mödrahem är lokalmässigt omoderna. Det pågår också en utveckling av verksamheten.

Ett projekt vid Institutet för allmänmedicin, Köpenhamns universitet, beskrivs av Marie Gammeltoft och Lene Lier. Här inriktas man sig speciellt på psykiskt sjuka kvinnor med barn i åldern 0–3 år. Arbetssättet innebär att kvinnan får ha kontakt med en och samma barnmorska och läkare. Hon erbjuds också psykisk hjälp och ett brett utbud av professionella insatser. Modern följs under tre år efter barnets födelse. Ytterligare tre års uppföljning planeras, dvs totalt sex år.

Boken, som innehåller mycket mer än vad detta korta referat kunnat redovisa, är ovärderlig som kunskaps- och inspirationskälla för alla som i vårt land planerar någon form av extrainsats för familjer med små barn i riskzonen – avlastningshem, utredningscentra, behandlingshem, dagverksamhet, terapimottagningar mm. Som alltid i dessa sammanhang framstår Norge som ett föregångsland med såväl fast teoretisk anknytning som krav på klara målsättningar och utvärdering. ”Tidiga insatser för barn i utsatta familjer” kan på det varmaste rekommenderas.

Dagmar Lagerberg

Våra recensenter

Birgitta Andershed är sjuksköterska och forskningssekreterare verksam vid Centrum för omvårdnadsvetenskap i Örebro, *Inga Lill Källström Karlsson* lärare i samhällsvetenskap vid vårdhögskolan i Örebro, *Göran Stolt* överläkare vid toxikomanikliniken, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Dagmar Lagerberg* docent, Barnhälsovården, Akademiska sjukhuset, *Gunnel Pehrsson* högskoleadjunkt vid socialmedicinska institutionen, Uppsala universitet.